

УДК 378:159.922.1:004.9

DOI: 10.12958/2227-2844-2019-1(324)-2-186-194

Вертугіна Валентина Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна.

v.vertuhina@kubg.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-8294-9193>

Пугач Ангеліна Юріївна,

студентка VI курсу спеціальності «Дошкільна освіта» Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна.

auruhach.pi17@kubg.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-5505-1073>

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ
ГЕНДЕРНОЇ САМОІДЕНТИЧНОСТІ ДИТИНИ ЗАСОБОМ ІКТ**

Актуальність теми дослідження обумовлена інтенсивністю змін, що відбуваються як у суспільстві загалом, так і в сучасній українській сім'ї. Ці зміни зумовлюють потребу в переосмисленні підходів до особистісного розвитку у нерозривній єдності з формуванням людини певної статі, а це, зокрема, визначає зміст поведінки індивіда. Загальновідомо, що статева приналежність є формувальним чинником, який впливає на все подальше існування особистості в соціумі, визначає ставлення особистості до себе і до оточення. Дитина від народження характеризується високою пізнавальною активністю, перші сім років життя є важливим періодом для особистісного розвитку майбутньої людини та сенситивним періодом у формуванні життєвої компетентності, саме в цей період формується її потреба в ідентифікації.

Зазначимо, що найскладніша частина соціального життя, яку засвоюють дошкільники, – це усвідомлення гендерної самоідентичності. Вже в ранньому віці діти починають помічати значну різницю між хлопчиками і дівчатами. І дійсно, на початкових етапах, не можуть конструктивно відповісти чим саме вони відрізняються. Тому подальша ідентифікація дитини залежить від соціального впливу на формування її гендерних уявлень. Статеворольова соціалізація відбувається впродовж усього життя і тільки вже в дорослому віці зростає самостійність у виборі цінностей і життєвих орієнтирів. Першовідкривачем для малої дитини є її родина, саме тут дитині прищеплюють базові поняття «бути хлопчиком/дівчинкою». Зазвичай батьки діють за власним розсудом, відповідно до гендерних стереотипів, які притаманні їх менталітету або родинним установкам. Тому перед педагогами сучасності стоїть нагальне

питання, як ефективно спрямувати дорослих, зокрема батьків, на цілеспрямований розвиток у дітей гендерної самоідентичності, усвідомлюючи високу відповідальність за їхнє майбутнє.

У ХХІ ст. найсуттєвіший вплив на дітей і дорослих мають інформаційно-комунікаційні технології. Вони оточують людей всюди і є майже у кожного в щоденному використанні. Тому, з огляду на сучасні реалії, педагоги розуміють, що увагу дитини набагато швидше зосередити і легше втримати, використовуючи медіа засоби. І батькам, як активним учасникам освітнього процесу, необхідно допомогти результативно використовувати інноваційні засоби.

Проблема формування гендерної самоідентичності у дошкільному віці є однією з центральних у дослідженнях численних вчених, серед яких: Т. Алексєєнко, Т. Барчунова, С. Вихор, Т. Говорун, А. Гончаренко, І. Іванова, Ф. Іл'ясов, О. Кікінеджи, В. Кравець, О. Луценко, Т. Марковська, І. Мунтян, Н. Павлуценко, Ю. Савченко, Л. Смоляр, А. Сьоміна, І. Товкач, О. Цокур, А. Шевченко, МеганШон, Р. Шулигіна та ін.

Аналіз публікацій та наукових праць дозволив з'ясувати, що педагоги минулого, які займалися питанням методології і вивченням особливостей гендерної освіти, зосереджували свою увагу на стандартних методах і способах навчання дітям гендерної культури, спираючись на стан суспільної думки, брали до уваги історично сформовані стереотипи. Основними засобами у роботі з дітьми були сюжетно-рольові ігри («Дочки-Матері», «Професії» за статевим пріоритетом та інше) і бесіди за тематикою («Хлопчики мають робити так...», «Дівчата мають робити так...»).

Педагоги сучасності використовують різні підходи до формування гендерної самоідентичності, враховуючи особливості розвитку дітей в умовах сьогодення.

Окреслена проблема є центральною в дослідженнях Ю. Савченка, який акцентує увагу на формуванні статевої самосвідомості дітей дошкільного віку, на становленні психологічної статі дошкільника в умовах батьківсько-дитячих стосунків, досліджує різні засоби впливу на формування гендерних уявлень, зокрема вплив художнього твору, казки, піднімає питання щодо однобічного виховання дитини з боку батьків, зазначаючи, що вони найчастіше активно виховують дитину-візуала, тобто таку, яка здатна повноцінно сприймати лише наочну інформацію. В процесі соціалізації, на думку науковця, у дітей поступово формуються статево-рольові уявлення, які проєктуються і проявляються в когнітивній, афективній і регулятивній сферах особистості (Савченко, 2015, с. 201-210).

Слушною є думка Н. Антіпової щодо зміни форматудитячої гри. Вона радить вихователям спрямовувати ігри так, щоб вони активізували справжній інтерес дітей до себе і своєї ідентичності. Вона зазначає, що варто вивести ролі хлопчиків і дівчат за їх традиційні межі. Практикою

доведено, що у повсякденному житті виникає безліч можливостей вправляти дітей у статевій культурі (ігри «Очікуємо гостей», «Сімейний відпочинок за містом», «Родинне свято»). У таких іграх, на думку Н. Антіпової, важливо подолати «роз'єднаність» угруповань хлопчиків і дівчаток, які зазвичай виникають через різницю їхніх ігрових інтересів. Педагоги та батьки мають лише помітити і вдало організувати такі ситуації, спрямовуючи малят до дії (Антіпова, 2018, с. 12-14).

Останнім часом активізується і все більше набирає сили думка про використання медіа-технологій у роботі з дітьми, при цьому орієнтуючись на формування толерантності, пом'якшеного ставлення, критичного мислення, творчості і поваги до людської гідності. Так, Р. Шулигіна розробила серію занять, спрямованих на формування статево-рольових навичок засобами ІКТ-технологій. Науковець стверджує, що перегляд дидактичних мультфільмів – чудовий спосіб сформуванню або закріпленню набуті уявлення малят про свою самоідентичність. Навчання із застосування новітніх технологій, сприяє формуванню у дітей рефлексії. А дидактичні інтерактивні засоби дають можливість наочно уявити результати своїх дій (Шулигіна, 2014, с. 6-9).

Найцікавіше для дітей буде, якщо поєднати інтерактивні технології і виховання соціальних орієнтирів. Цю думку поділяє І. Стеценко. Педагог наголошує, що діти легше й швидше опановують складні поняття, якщо їх можна відтворити на медійних засобах, якими дошкільники користуються щодня (Стеценко, 2018, с. 20-21).

Зазначимо, що серед різноманітних педагогічних умов формування гендерної самоідентичності вимогою часу є підготовка нової генерації педагогічних працівників, які усвідомлюють закономірності гендерного розвитку суспільства й особливості гендерної соціалізації особистості, вміють створювати необхідне розвивальне середовище, використовуючи новітні технології і спрямовують батьків до успішного використання розроблених матеріалів.

Педагоги і родина мають долати можливий супротив у вигляді стереотипних переконань, забезпечувати оптимальні умови розвитку особистості.

Проте, на сьогоднішній день, цим завданням можуть завадити пережитки минулого щодо соціально-статевої ролі майбутнього чоловіка і жінки та збідніле програмно-технічне забезпечення, яке б слугувало підґрунтям та інструментом для вихователя і батьків у формуванні гендерної самоідентифікації.

Тому *метою* нашої статті є розкриття можливостей урізноманітнення педагогічного процесу, спрямованого на виховання всебічно розвиненої, гармонійної особистості, вільної від стереотипів та упереджень за ознакою статі, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології.

Для успішної реалізації дослідження проаналізуємо науково-методичні джерела і синтезуємо отриману інформацію задля

виокремлення наукового підґрунтя.

Гендерна самоідентичність – це усвідомлення людиною своєї приналежності до певної статі, гендеру. Відчуття свого тіла як жіночого або чоловічого, розуміння своєї соціальної ролі як представника тієї чи іншої статі.

Під гендерним вихованням, наприклад В. Кравець, розуміє процес, спрямований на формування якостей, рис, властивостей, що визначають необхідне суспільству ставлення людини до представників іншої статі.

Як не дивно, саме такі складні моменти має усвідомити дитина, ще в дошкільному віці. Тому на наше подальше життя неабияк впливає те, наскільки зрозумілим нам буде цей вимір та його складові.

У дошкільному віці, та й не тільки, розрізняють такі абсолютно не тотожні процеси як «формування гендерної самоідентичності» і «статеве виховання».

В першому випадку на дитину впливають соціальні чинники, які розкривають для неї статево-рольові аспекти, загальноприйнятий зовнішній вигляд, манери поведінки, тобто загальний образ. Що стосовно статевого виховання, то це звернення до біологічної природи людини, її поведінкових аспектів.

Засвоєння дитиною культурної схеми гендера відбувається через конструювання відмінностей між статями. При цьому, успішна соціалізація хлопчиків і дівчат відбувається в різних соціально-психологічних умовах.

Рис 1. Шляхи впливу на гендерну самоідентичність

В основу будь-якого виховання зазвичай покладені життєві цінності. Якщо говорити про гендерне виховання, то його підґрунтям є: паритетність, рівноправність, взаємоповага, егалітарність, індивідуальність, самореалізація.

Педагогічна система може успішно функціонувати і розвиватися лише при дотриманні певних умов. З огляду на те, що умови є істотним компонентом комплексу об'єктів, наявність яких необхідна для існування певного явища, ця категорія відображає ставлення предмета до

навколишніх явищ, без яких він не може існувати. Також під педагогічними умовами розуміємо обставини процесу навчання і виховання, без яких він не може існувати, і які є результатом конструктивного відбору форм, методів, засобів, що сприяють ефективному вирішенню поставлених завдань.

Опираючись на наукові дослідження, наукові доробки, власні спостереження, вважаємо, що процес педагогічного супроводу формування гендерної самоідентичності у дітей дошкільного віку буде результативним, якщо реалізувати такі педагогічні умови:

- професійна готовність педагогів до даного виду діяльності;
- створення відповідного предметно-розвивального середовища, комфортного і цікавого як хлопчикам так і дівчатам;
- підбір дидактичного матеріалу, який опосередковано буде впливати на гендерне сприйняття;
- ознайомлення з національними традиціями і звичаями, враховуючи різноманітність ментальностей і релігійних поглядів;
- робота з художньою літературою (акцент на специфічній поведінці героїв, в залежності від статі);
- налаштування взаємодії з родиною, активна співпраця;
- розвиток когнітивного компоненту у дітей стосовно статево-рольового утвердження засобами гри;
- спонукання дітей до самодослідження і аналізу;
- врахування вікових і індивідуальних особливостей дітей.

Відмітимо, що суб'єктами гендерного виховання є батьки і педагоги, які мають співпрацювати і взаємодіяти задля майбутнього наших дітей.

Пропонуємо розглянути варіанти використання ІКТ як сучасного комплексу засобів впливу на формування гендерної самоідентичності, що зацікавлює дітей. Але, насамперед, охарактеризуємо портрет дитини. У таблиці представлено ключові питання щодо сформованості уявлень у дітей старшого дошкільного віку про наявність відмінностей між хлопчиками і дівчатами та опишемо портрет дитини.

Ключові питання і портрет дитини

Ключове питання	Портрет дитини
Чим такі особливі хлопчики і дівчата? Чим вони схожі і чим відрізняються?	Діти бачать зовнішню подібність і відмінність між хлопчиками та дівчатками. Мають адекватне уявлення про власну статеву приналежність. Знають про коло захоплень, інтересів та розмаїття видів діяльності дітей в залежності від статі. Мають уявлення про залежність імені людини від його статевої приналежності. Мають активний словник дітей: одяг (чоловічий і жіночий), імена людей (чоловічі та жіночі).

	<p>Мають розвинену творчу уяву, комунікативне мовлення.</p> <p>Мають поняття про відмінне та схоже, типове для зовнішності, захоплень, діяльності дітей різної статевої належності.</p> <p>Мають підвищену самооцінку, позитивно сприймають себе і оточуючих.</p> <p>Приязні, доброзичливі, дружні стосовно одне одного.</p>
--	--

Формуючи гендерну самоідентичність, необхідно організовувати з дітьми різні види діяльності. Наприклад, працюючи над темою «Я – хлопчик, я – дівчинка», варто ставити і розв'язувати такі питання: «Як ми одягнемось?», «Хто у що грав?», «Чому мені не можна?» та залучати дітей до роздумів: «Коли виросту, я стану ...», «Я – хлопчик, я – дівчинка». Також вважаємо, що доречне використання інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні гендерної самоідентичності дасть позитивні результати. Смартфони, ПК, телевізори і інші представники інноваційних технологій для сучасної дитини стали ліпшими «друзями». На жаль або на щастя, – це ті об'єкти, яких дитина не боїться, не соромиться, контактуючи з ними, завжди відкрита і відверта.

Зазначимо, що зарубіжні педагоги-науковці, радять педагогам-практиками використовувати засоби впливу відповідно до етапу пізнання дитини (Arnot M., 2006, с. 131-150). Кожний етап має свої сформульовані завдання, які повинні сповна вирішуватись. Ми пропонуємо наше бачення реалізації зарубіжного підходу у відображенні конкретних ресурсів в орієнтовних завданнях:

1 етап. Знання. При ознайомленні дитини з новою інформацією влучно використовувати портал YouTube, який налічує безліч цікавих відео і мультфільмів за різною тематикою. Наприклад, ознайомлювальний мультфільм «Хто в що грає?».

2 етап. Розуміння. Складний етап початкового засвоєння нових знань. Радимо створити на платформі LearningApps.org дидактичні ігри. Наприклад, інтерактивна гра «В магазині одягу».

3 етап. Використання. Для чого необхідна отримана інформація? Як вона знадобиться в житті? За допомогою сайту Quizlet, педагог може запропонувати дітям виконати завдання, наприклад «Хто де працює?» (відповідні завдання з карточками тематики).

4 етап. Аналіз. Для того, щоб перевірити, чи вміють діти ділити матеріал на окремі складові, порівнювати, встановлювати їх зв'язки, нами були обрані ментальні карти, які створюють онлайн, наприклад, в програмі Coggle.it.

5 етап. Синтез. Завдання на перевірку творчого відтворення вже знайомої інформації, висвітлення її з незнайомої сторони. Наприклад,

створення короткого мультфільму на PowToon «Якщо хлопчики були дівчатами...».

6 етап. Оцінювання. На останньому етапі підійдуть усі завдання, які спонукають дитину до рефлексії, повернуть її на початок, щоб вона оцінила ступінь засвоєння теми і рівень індивідуального сприйняття нового матеріалу.

Отже, формування гендерної самоідентичності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, дійсно ефективний і результативний процес як для дітей, так і для самого педагога.

Руйнуючи «суворі кордони» звичайних тематичних занять, ми відкриваємо зовсім новий світ для дітей. Світ, в якому можна збагатити свої знання, розглянути об'єкти з різних сторін, побачити взаємозв'язок явищ. У дітей починають інтенсивно формуватися такі розумові операції як: усвідомлення, аналіз, порівняння, узагальнення. І все це відбувається в невимушеній обстановці, де кожен малюк – це дослідник, пошуковець. Ці вектори формування гендерної самоідентичності мають розуміти майбутні вихователі, щоб використовувати різноманітні засоби, зокрема, інформаційно-комунікаційні технології у вирішенні поставлених завдань.

Перспективою подальших розвідок у цьому напрямку є: змодельовати освітній осередок для подальшого проведення спостереження за рівнем гендерної самоідентичності дітей старшого дошкільного віку; вивчити результати діяльності дітей; провести опитування батьків «У нас росте хлопчик/дівчинка» та запустити експериментальний сайт-посібник для батьків, який допоможе їм у формуванні гендерної самоідентичності дітей.

Список використаної літератури

- 1. Савченко Ю. Ю.** Формування статевої самосвідомості дітей дошкільного віку. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Харків. 2015. Вип. 11. С. 201–210.
- 2. Антіпова Н. М.** Гендерне виховання дітей дошкільного віку. *Дошкільна освіта. Методичні рекомендації*. 2018. №2. С. 12–14.
- 3. Марковська Т. В.** і перспективи впровадження ІКТ в практику дошкільної освіти. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2012. №1. С. 29–32.
- 4. Мотурнак Є.** Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному закладі. *Практика управління закладом освіти*. 2012. № 5. С. 21.
- 5. Скоробогатько М.А.** Світ в об'єктиві. Прийоми фототерапії в роботі. *Дошкільне виховання*. 2018. №5. С. 12–15.
- 6. Стеценко І. В.** Відкрита медіатека журналу «Джміль». *Дошкільне виховання*. 2018. №5. С.20–21.
- 7. Шулигіна Р. А.** Гендерне виховання дітей дошкільного віку: досвід співробітництва учасників педагогічного процесу. *Дошкільне виховання*. 2014. №3. С. 6–9.
- 8. Arnot, M.** Gender, equality, pedagogy and citizenship: affirmative and transformative approaches in the UK. *Theory and Research in Education*. 2006. Number 2, April, 2006. PP. 131-150.

References

1. **Savchenko, Yu.** (2015). Formuvannia statevoi samosvidomosti ditei doshkilnoho viku [Formation of sexual consciousness of children of preschoolage]. *Aktualni problemy psykholohii: zb. nauk. prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy*. Kharkiv. 11. 201–210. [in Ukrainian].
2. **Antipova, N. M.** (2018). *Henderne vykhovannia ditei doshkilnoho viku* [Gender education of children of preschoolage]. *Doshkilna osvita. Metodychni rekomendatsii*. 2. 2–14. [in Ukrainian].
3. **Markovska, T. V.** (2012). Stan i perspektyvy vprovadzhennia IKT v praktyku doshkilnoi osvity [Status and prospects of ICT implementation in practice of preschool education]. *Komp'uter u shkoli ta sim'i*. 1. 29–32. [in Ukrainian].
4. **Moturnak, E.** (2012). Vprovadzhennia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii u navchalnomu zakladi [Implementation of information and communication technologies in an educational institution] *Praktyka upravlinnia zakladom osvity*. 5. 21. [in Ukrainian].
5. **Skorobohatko, M. A.** (2018). Svit v obiektyvi. Pryiomy fototerapii v roboti [The world is in the lens. Phototherapy at work]. *Doshkilne vykhovannia*. 5. 12–15. [in Ukrainian].
6. **Stetsenko, I. V.** (2018). Vidkryta mediateka zhurnalu "Dzhmil" [Opened library of magazine "Jmel"]. *Doshkilne vykhovannia*. 5. 20–21. [in Ukrainian].
7. **Shulyhina, R. A.** (2014). Henderne vykhovannia ditei doshkilnoho viku : dosvid spivrobotnytstva uchasykyv pedahohichnoho protsesu [Gender education of preschoolchildren: experience of cooperation of participants in the pedagogical process] *Doshkilne vykhovannia*. 3. 6–9. [in Ukrainian].
8. **Arnot, M.** Gender, equality, pedagogy and citizenship: affirmative and transformative approaches in the UK. *Theory and Research in Education*. 2006. Number 2, April, 2006. PP. 131-150.

Вертугіна В. М., Пугач А. Ю. Підготовка майбутніх вихователів до формування гендерної самоідентичності дитини засобом ІКТ

У статті розкрито зміст понять «гендерна самоідентичність» та «інформаційно-комунікаційні технології». Обґрунтована важливість використання педагогами в закладах дошкільної освіти і дорослими, вдома, засобів інформаційно-комунікаційних технологій для формування гендерної компетентності у дітей старшого дошкільного віку. Охарактеризовані фактори впливу на формування гендерної самоідентичності і сформульована низка завдань, які постають перед педагогам в даному контексті освітнього процесу. Також запропоновані варіанти комбінацій дидактичного матеріалу з використанням різних освітніх платформ. Як варіант, представлено ключові питання до тематики і прогнозований «портрет» дитини після закінчення одного тематичного блоку. Висвітлена значущість інтеграції освітнього процесу з новітніми інтерактивними технологіями.

Ключові слова: гендер, самоідентичність, гендерні стереотипи, ІКТ, діти старшого дошкільного віку, інтеграція, освітній процес, інноваційні освітні технології, дидактичні засоби.

Вертугіна В. Н., Пугач А. Ю. Подготовка будущих воспитателей к формированию гендерной самоидентичности ребенка средством ИКТ

В статье раскрыто содержание понятий «гендерная самоидентичность» и «ИКТ». Обоснована важность использования педагогами в учреждениях дошкольного образования и взрослыми, дома, средств информационно-коммуникационных технологий для формирования гендерной компетентности у детей старшего дошкольного возраста. Также предложены варианты комбинаций дидактического материала с использованием различных образовательных платформ. Как вариант, представлены ключевые вопросы к тематике и прогнозируемый «портрет» ребенка по истечению одного тематического блока. Освещена значимость интеграции образовательного процесса с новейшими интерактивными технологиями.

Ключевые слова: гендер, самоидентичность, гендерные стереотипы, ИКТ, дети старшего дошкольного возраста, интеграция, образовательный процесс, инновационные образовательные технологии, дидактические средства.

Vertuhina V., Pugach A. Preparation of Future Educators for the Formation of Gender Identity of the Child by Means of in Formation and Communication Technologies

The content of the concepts of «gender identity» and «IC-technologies» is disclosed in the article. The importance of using teachers in pre-school educational institutions and adults, at home, means of information and communication technologies for the formation of gender competence in children of the senior preschool age is substantiated. Characterized factors influencing the formation of gender identity and formulated a number of challenges faced by teachers in this context of the educational process. Also offered are variants of combinations of didactic material using different educational platforms. As an option, the key issues for the topic and the projected «portrait» of the child after the end of one thematic block are presented. The specifics and development dynamics of a child of preschool age as a representative of the gender in the context of modern gender culture. The importance of integrating the educational process with the latest interactive technologies is highlighted. Created special conditions for direct educational activities will purposefully contribute to the formation of gender identity.

Key words: gender, self-identity, gender stereotypes, ICT, children of the senior preschool age, integration, educational process, innovative educational technologies, didactics.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2019 р.

Прийнято до друку 29.03.2019 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Беленька Г. В.